

Doç Dr. Zehra İPŞİROĞLU

İstanbul Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi

OKUMA EDİMİ VE YAZINSAL METİN TÜRLERİ

Sanat-Gerçek İkilemi

Güney Amerika'daki bir taşra tiyatrosunda, kötü adam rolünü oynayan oyuncu, rolünü öylesine kusursuz oynar ki, oyunu izleyen çiftçilerden biri öfkeyle silahını çekip oyuncuyu vurur. Çiftçi idam cezasına çarptırılır. Böylece kurban da suçlu da aynı günde toprağa verilirler. Her ikisinin de mezar taşında şöyle yazılıdır : «Burada dünyanın en iyi oyuncusuyla en iyi izleyicisi yatmaktadır».

Sanat ile gerçek arasındaki ilişkinin nasıl yoğun bir iççelik içinde kaynaştığını dile getiren bu fıkrayı, bugün anlatacak olursak, mezar taşı yazısını şöyle değiştirmemiz gerekirdi : «Burada dünyanın en kötü oyuncusuyla en kötü izleyicisi yatmaktadır». Çünkü gerçeği öykünme yoluyla canlandırmaya çalışan benzetme sanat anlayışı bugün geçerliliğini yitirmiştir. Sanat kurmaca bir dünyayı yansıtır. Kendi içinde bir bütünlüğü olan bu dünyanın kuralları ve ilkeleri gerçek dünyadan apayrıdır. Günümüz sanatı bu ayrılığı gizlemez, tersine altını çizer. Amacı alımlayanı etkilemek, yönlendirmek, uyutmak değil, tersine onu uyandırmak ve bilinçlendirmektir.

Fıkramıza geri dönecek olursak, öldürülen oyuncu gerçekten iyi bir oyuncu olsa, kötü adam rolünü kendisini bu role kaptırarak, rolün içinde eriyerek oynamayacak, tersine rolüyle arasında belli bir uzaklık kurarak, rolün çelişkilerini ortaya çıkararak, role eleştirel bir açıdan yaklaşmaya çalışacak, izleyici de gerçekten iyi bir izleyici olsa, tiyatrodaki olduğunu, bir oyun izlediğini unuttuğu denli sahnedeki rolle özdeşleşmeyecek, tersine sahnede gös-

terilen kurmaca bir dünya olduğunun, bu dünya aracılığıyla gerçek yaşama göndermeler yapıldığının bilincine varacaktır. Nitekim fıkrada alımlayanla sanat arasında düşünsel düzeyde bir diyalog kurulamadığı için, sanatın tüketici bir konuma düştüğü dile getirilmektedir.

Bugün «dünyanın en iyi oyuncusuyla en iyi izleyicisi» öyküsünü, yanılısama ve duyumbirliği kuramına alaycı bir bakış getiren bir fıkra olarak okuyoruz. Ama varsayalım ki bu öykü bugün değil de, 18. yy.'da yazılmış olsun. O zaman fıkra olmaktan çıkıp sanat-gerçek ikileminin ulaşabileceği trajik boyutları gösteren trajik bir öyküye dönüşecektir. Nitekim Goethe'nin «Genç Werther'in Acıları» yayınlandıktan sonra, bir çok genç bu kitabın etkisiyle intihar ediyor.

Günümüzde sanat ile gerçek arasındaki sınırların böylesine silindiği bir anlayış geçerliliğini yitirmiştir. Sanatın yüceliği, sanatçının dehası gibi kavramlar da geçmişe karışmıştır. Mitlerin yıkıldığı, usdışı güçlerin geçerliliğini yitirdiği bir çağda yaşıyoruz, özgür düşünme ve eleştirinin en yüksek değerler olarak kabul edildiği bir çağda. Böyle bir ortamda, sanatın büyüleyiciliğinden değil, olsa olsa yapıcı, üretici ve düşündürücü gücünden sözedilebilir.

Sanatın farklı bir gerçekçiliği dile getirdiğini vurgulayan, başka deyişle benzetmecilik geleneğinden kopmuş olan metinler alımlayanın gördüğü, yaşadığı dünyadan farklı bir dünya yarattıkları için, geleneksel anlatım biçemleriyle koşullanmış olan okuyucu beklentisine ters düşmektedirler. Söylediklerimi pekiştirmek için, Ferid Edgü'nün kitap-okur ilişkisini ele alan iki deneme yazısını örnek olarak alalım. «Yakın bir Ölümün Bildirisi» adlı yazıda¹ saldırganlığa varan dolaysız, yalın bir anlatımla, toplumumuzda hiç kimsenin kitap okumadığı dile getirilmektedir. Bu metnin anlamı ve iletişiyle metin dışı yaşamın somut gerçekleri arasındaki bağlantı birbirine çok yakın olduğundan, metnin anlaşılmasında ya da yanlış anlaşılması pek sözkonusu olamaz. «Türk Politikacılarının Kültür ve Sanatla Olan İlişkileri»² adlı ikinci yazıda ise

1 Ferid Edgü, Yakın Bir Ölümün Bildirisi, Gösterisi Kasım 1986.

2 Ferid Edgü, Türk Politikacılarının Kültür ve Sanatla Olan İlişkileri Milliyet Sanat Eylül 1986.

çok ince bir alaylamayla politikacılarımızın okumayı ne denli seven, ne denli kültürlü ve bilgili insanlar olduğu dile getirilmektedir. Bu metinde okurun gerçeği ile metnin gerçeği birbiriyle çatışmaktadır. Başka deyişle metnin anlamı ilk metinde olduğu gibi doğrudan doğruya bildik yaşam gerçekleriyle özdeşleşmemektedir. Çünkü yazar burada gerçeği alaylama yoluyla tersine çevirerek, çarpıtarak kurmaca bir gerçek yaratmıştır. Bu nedenle de bu metnin anlaşılması ilk metne oranla daha güçtür. Nitekim İstanbul Üniversitesi Yabancı Diller Eğitim Bölümü'nde yaptığımız bir soruşturmada, metni 95 öğrencinin içinde sadece 4'ü anlamıştı³. Öğrencilere metni neden yanlış anladıkları sorulduğunda, gösterilen çeşitli nedenler arasında, her metin gerçekleri dile getirir gibi bir görüşün ağırlık kazandığı göze çarpıyordu. «Ben şimdiye kadar okuduğum metinlere hep doğrudan doğruya yaklaştım. Yani metinde ne yazıyorsa, o benim için gerçektir. Bir yazar bir metni neden kapalı, yani açık olmayan bir biçimde yazsın?» diyen öğrenci, hem yazınla gerçek arasındaki sınırların silindiğini, hem de yazılı metnin okunulmazlığı olan kutsal bir şeymiş gibi, alımlandığını göstermekteydi. Böylesi bir yaklaşımın ne denli tehlikeli boyutlara yol açabileceğine, insanların böylelikle nasıl kolayca güdümlenebileceğine, uzun bir süredir gündem de olan «Şeytan Ayetleri» tartışması çarpıcı bir örnek vermektedir. Bunun gibi toplumsal yaşamımızdan sayısız örnekler getirebiliriz.

Yazınsal Metin Türleri

Her yazınsal yapıt kurmaca bir dünyayı yansıtır, Başka deyişle yazın varolan gerçeğin doğrudan doğruya aktarımı değil, onun üstüne temellendirilmiş kurmaca bir gerçektir. Ne var ki benzetmecilik geleneğini sürdüren yapıtlar, varolan gerçeğe yakın bir gerçeği yansıtmayı amaçladıkları için, kurmaca bir dünya yarattıklarını gizlerler. Böylece alımlayanın yazınla gerçek arasındaki bağlantıyı kolaylıkla kurabileceği, açık ve yalın bir anlatıma yönelirler. Örneğin Maja Beutler'in «Lebenserwartung» adlı kısa öyküsü⁴, açık ve yalın bir metindir. Burada okuyucu, özellikle de

3 Zehra İpsiroğlu, Düşünmeyi Öğrenme ve Öğretme, İstanbul, Afa Yayınları 1989.

4 Maja Beutler, Lebenserwartung. İsviçre Öykülleri Cem Yayınları 1987.

yaşamdan yeni beklentileri olmayan yaşlı okuyucu, öyküdeki dünyayla özdeşleşecektir. Bu nedenle yazar öykünün başlangıcında okuyucuya, dilerse öyküyü okuyup okumamakta serbest olduğunu söyleyerek uyarır onu. Açık ve yalın anlatımlı metinlerde yazarın otoritesi üzerine kurulu bir yazar-okuyucu bütünlüğünden söz edilebilir. Çünkü bu tür metinlerde okuyucu yazarın yarattığı dünyayla bütünleşir, onun içinde erir.

Yabancılaştıran ve örtük anlamlı metinlerde ise «yazar - okuyucu», «kurmaca dünya - gerçek yaşam» bütünlüğünden söz edilemez. Çünkü bu tür metinlerde gerçek alışılmadık bir bakış açısıyla verildiğinden, özdeşleme en aza indirgenmiştir ya da hiç yoktur. Okuyucu artık yazarın etkisinde değildir, onun büyüleyici gücüne kolay kolay kaptıramaz kendini. Bu nedenle burada yazar-okuyucu eşitliğinden söz edilebilir. Örneğin F. Edgü'nün «Politikacılarımızın Kültür ve Sanatla Olan İlişkileri» adlı az önce sözünü ettiğimiz deneme yazısında, yazar gerçekleri alaylama yoluyla çarpıtığından, okuyucunun gerçeği ile yazarın gerçeği çatışmaktadır. Okuyucu, bu metni gerçeği dolaysız olarak yansıtan açık ve yalın bir metin gibi özdeşleşerek okuyorsa, anlaması engellenecektir. Burada okuyucudan daha ilk anda beklenen metne eleştirel açıdan yaklaşarak metindeki çelişkiyi kavramasıdır. İkinci aşamada okuyucudan bu metnin üzerinde düşünmesi beklenir. Yazar acaba söylediklerinde ciddi mi, yoksa gerçekleri bilinçli olarak saptırmakta? Metin bu açıdan yeniden gözden geçirildiğinde, okuyucuyu yadırgatan böylelikle metnin bilinçli bir alay olduğunu kanıtlayan bir sürü öge göze çarpmaktadır.

Yabancılaştıran ve örtük anlamlı metinler açık ve yalın metinlerin karşısını oluştururlar. Bu tür metinlerin, yazar ile alımlayan arasında belli bir uzaklığın olması, özdeşleşmenin engellenmesi gibi ortak bazı özellikleri olduğu gibi, ayrıldıkları noktalar da vardır. Bu nedenle bu metinler arasında da bir sınıflandırma yapılabilir.

Yabancılaştıran metinlerde yaşadığımız gerçekler alışıldık olandan soyutlanarak yeni bileşimlerle sunulur. M. Kaschnitz'in «Das letzte Buch» adlı öyküsünü, yabancılaştıran metinlere bir

başka örnek olarak gösterebiliriz⁵. Kaschnitz'in öyküsünde son kitabı görmek için müzeye giden, eve döndüğünde yine televizyonun başına geçen çocuğun imgesi, tüketim toplumunda kitle iletişim araçlarının kitabı tüketişi sorununu dile getirir. Böylece utopik bir dünya yaratılarak, kitabın geçmişe karışmış, ölmüş olduğu gösterilir. F. Edgü'nün metninde gerçekler alaylama yoluyla tersyüz edilirken, bu metinde utopik bir dünya yaratılarak yabancılaştırılır.

Yabancılaştırma metinlerde kimi kez bütüne yönelik bir yabancılaştırma sözkonusudur. Gerçeğe benzemeyen ama gerçeği andıran bir dünya, kurmaca bir dünya yaratılır. Kimi kez de metnin sadece bir kesiti yabancılaştırılır. İlk anda açık ve yalın metin izlenimi veren bu tür metinlerde, okuyucu yadırgatan bir tümce ya da sözcük olabilir. Brecht'in bir Keuner öyküsünü örnek verelim⁶. Bay Keuner'i uzun süreden beri görmeyen biri, onunla karşılaştığında hiç değişmediğini söyler ona. Keuner'in bu söz üzerine hakarete uğramışcasına beti benzi atar. Keuner'in beti benzinin atması okuyucuyu yadırgatacaktır. Böylelikle günlük dilde bir iltifat olarak söylenen «hiç değişmemişsin» sözünün burada belki de başka bir anlama geldiğini düşünmeye başlayacaktır. Değişme nedir, değişmenin nedir, bir insanın değişmesi mi olumludur, yoksa değişmemiş mi? Brecht'de değişme ne anlama geliyor. vb. sorunlar üzerinde daha ayrıntılı duracaktır. Yabancılaştırma metinlerinde yazarın amacı metinde söylenmeden geçilen ama oluşturucu etken olarak yer alan boş alanlar aracılığı ile okuyucuyu yadırgatan bir dünya yaratarak, onu uyarmak bilinçlendirmektir.

Örtük anlamlı metinlerde ise okuyucu tarafından doldurulması gereken boş alanlar, yabancılaştırma metinlere oranla daha çoktur. Çünkü örtük anlamlı metinlerde gerçeğe yapılan göndermeler, yabancılaştırma metinlerde olduğu denli belirgin değildir. Bu metinlerde okuyucuyu belli bir doğrultuda yönlendirecek yol gösterici öğeler çok azdır. Kafka'nın «Mahkemenin Önünde» öyküsünü

5 Marie Luise Kaschnitz, Das letzte Buch, Steht noch dahin. Frankfurt, Suhrkamp V. 1970.

6 Bertolt Brecht, Kalendergeschichten, Geschichten von Herrn Keuner, Berlin 1955.

örnek alalım⁷. Taşradan gelen bir adam mahkemenin kapısından içeriye girmek ister ama bekci onu engeller. Kendisi içeriye girmesine izin verse bile içerde daha da büyük engellerle karşılaşacağını söyler ona. Adam bekciyi yumuşatmak ya da kandırmak için ne yaparsa yapsın başaramaz. Böylece tüm bir yaşam boyu mahkemenin önünde boşu boşuna bekler. Ancak ölürken tüm fırsatları kaçırdıktan sonra, mahkemenin kapısının kendisi için olduğunu öğrenir. Taşradan gelen adam mahkemeden içeriye niye giremiyor? Bekçi onu neden engelliyor? Niye yaşamının sonuna değin mahkemenin önünde bekliyor? Taşralı adam nasıl bir insan? Mahkeme ne anlama geliyor? Tüm bu soruları okuyucu kendi birikiminden, kendi öznel gerçeğinden yola çıkarak yanıtlamaya çalışacaktır. Çünkü burada yazarın dile getirdiği, insanın yaşamında bir engelle karşılaşması ve bu engeli aşamayıp yaşamını boşuna harcaması, herkeste değişik çağırışımına yol açacak temel bir sorundur. Bu nedenle özellikle örtük anlamlı metinlerde çokanlamlılıktan sözedilebilir.

Yabancılaştıran metinlerin yazarı, yaşadığı gerçeklerin anlaşılabilirliğine inanır.. Gelenekleri sarsarak, alışkanlıkları tersyüz ederek okuyucuyu belli bir doğrultuda düşündürmeyi amaçlar. Didaktik ya da politik bir amacı vardır. Bu nedenle de daha çok sosyal sorunlara yönelir. Örtük anlamlı metinlerin yazarı ise gerçekleri çoğunlukla öznel bir açıdan irdeler. Bu nedenle okuyucuya belli bir görüşü zorlamaz, onu yönlendirmeyi amaçlamaz. Ona tam bir özgürlük tanır. Başka deyişle örtük anlamlı metinlerin okuyucusu yabancılaştıran metinlerin okuyucusuna oranla daha bağımsız ve etkindir. Bu nedenle özellikle bu tür metinlerde tam bir yazar-okuyucu eşitliğinden sözedilebilir.

Yazınsal yapıt-okuyucu ilişkisi

Yazınsal yapıt ile okuyucu ilişkisinde zaman, kültür yaş ve sınıf ayrılıkları önemli etkenlere oluştururlar. Sözelimi yazıldığı dönemde açık ve yalın bir anlatımla gerçeği dolaysız bir açıdan yansıtan bir metin, bugünün okuyucusunun gözünde yabancılaştıran ya da örtük anlamlı bir metne dönüşebilir. Goethe'nin «Genç

7 Franz Kafka, Erzählungen, Berlin 1935.

Werther'in Acıları»nı buna örnek verebiliriz. Werther'in iççalkantıları, bunalımları bugünün okuyucusuna çok yabancıdır. Bugünün okuyucusu Werther'e eleştirel açıdan yaklaşarak, onu kendi içdünyasına saplanmış, hasta bir insan olarak görebilir, bir sanatçı duyarlığı olan ama bunu belli bir yönde kanalize edemeyen bir insanın çıkmazı olarak değerlendirebilir, hasta bir toplumun hasta bir insanı olarak yorumlayabilir vb. Ama onunla özdeşleşmez, onun duygularını, yaşantılarını paylaşmaz. Almanya'da son yıllarda sahneleme alanında büyük gelişmelerin kaydedilmesinin temel nedeni, klasiklerin bugünün açısından yeniden yorumlanmasıdır. Burada zaman etkeninin yaratıcılığın gelişmesine olanak veren önemli bir etken olduğunu görüyoruz.

Kültür farklılığının önemli bir etken oluşturması ise son yıllardan yeni bir bilim alanının, Fremdsprachengermanistik'in doğmasına yol açıyor. Kuşkusuz bir Alman okuyucunun bir Alman yazara yaklaşımı, ayrı bir kültürden gelen okuyucunun aynı yazara yaklaşımından farklı olacaktır. Bir örnek verelim : Brecht'in «Radwechsel» öyküsü Doğu-Batı iklimlerini dile getiren açık ve yalın bir metindir. Ne var ki Brecht'i tanımayan, öykünün yazıldığı dönemde içinde bulunduğu durumu ve koşulları bilmeyen yabancı bir okuyucunun gözünde, bu metin isteristemez örtük anlamlı bir metne dönüşecektir. Böylelikle okuyucu kendi yaşamından ve birikiminden yola çıkarak, farklı bir yorum getirecektir. Sözelimi ülkesine yeni dönmüş olan ve yeni koşullara bir türlü ayak uydurmayan yabancı bir işçi, bu metnin kendi gerçeğine gönderme yaptığını düşünecektir. Ya da yaşamında belli bir aşamaya ulaşmış olan ama şimdiye değin yaptıklarından memnun olmayan, gelecekte de pek bir şey ummayan bir aydın, metnin kendi bunalımını dile getirdiğini düşünecektir.

Yaş farkının metnin alımlanmasında ne denli önemli bir etken olduğunu herkes kendi deneyimlerinden bilir. Bugün okuduğumuz bir yapıtı, on yıl sonra yine okuduğumuzda, yaşama bakışımız, birikimimiz yaşantılarımız değişmiş olduğundan, kuşkusuz aynı gözle okumayacağız. Örn. İsviçreli yazar M. Beutler'in «Lebenserwartung» adlı öyküsünü değişik yaş kümelerindeki okuyuculara sunduk. Gençlerin metni alımlayışları, yaşamdan bekledikleri farklı olduğu için yaşlıların alımlayışından çok farklıydı. Metnin gerçe-

ği dolaysız bir biçimde yansıtan açık ve yalın bir metin olduğu görüşünde, her iki grup da birleşiyordu. Ne var ki gençler metne belli bir uzaklıktan bakarlarken, yaşlılar çok çabuk özdeşleşiyorlardı.

Sınıf farklılığında ise değişik toplumsal kesimlerden gelen okuyucuların aynı metne farklı yaklaşımları sözkonusudur.

Zaman, kültür, yaş ve sınıf farklılıkları yazınsal bir yapıya yepyeni boyutlar kazandırabileceği gibi, anlama engelleri de yaratabilirler. Başka deyişle okuyucu yazarın düşündüğünün tersi bir sonuca ulaşabilir. Burada ölçüt yine metnin kendisidir. Çünkü okuyucu kendi birikiminden yola çıkarak metindeki boş alanları doldurmaya çalışırken, metnin anlamına ters düşmemeye, başka deyişle metni zorlamamaya özen göstermelidir. Sözgelimi feodal aile ilişkilerinin yerleşik olduğu, tutucu bir çevreden gelen bir okuyucu, Brecht'in «Unwürdige Greisin»i okurken⁸, öykünün aldatıcı başlığına takılarak, büyük annenin davranışlarını ayıplayan ikinci kuşağın görüşleriyle özdeşleşmiş, böylelikle Brecht yaşlı bir kadının toplum içinde rezil oluşunu anlatıyor gibi bir sonuca varmıştı. İnsan yaşamı bilmeli ve ona göre davranmalı, metinden çıkarılacak olan ders buydu okuyucuya göre. Ne var ki metinde bu görüşle çelişen belirgin ipuçları olduğundan, okuyucu metni yeniden bu kez daha büyük bir dikkatle okuduğunda, yanıldığının bilincine varmıştı. Yazınsal yapının özelliği çok anlamlılığı ve çeşitli yorumlara açık oluşudur. Ama bu açıklık ve çok anlamlılık yapıttan kopma anlamına gelmemeli. Burada okuyucuya yol gösteren ve onu denetleyen yine metnin kendisidir.

Yazınsal metinlerin kullanımında önemli olan okuyucu ile metin arasında daha ilk anda dolaysız iletişimin kurulmasıdır. Okuyucu yanılma, ters bir şey söyleme korkusundan arınmış olarak, kendini bütünüyle bağımsız ve özgür duymalıdır. Metnin onda ilk uyandırdığı duyguları, çağırışlarını kendisini kısıtlamadan yaşayabilmelidir. İlk izlenim her zaman öznedir. Bu nedenle okuyucudan okuyucuya göre büyük değişiklikler göstermesi de doğaldır.

Dolaysız iletişim okuma ediminin temel koşuludur ama yeterli değildir. Çünkü okuma sadece dolaysız iletişim aşamasında ka-

8 Bertolt Brecht, *Kalendergeschichten*. Berlin 1955.

lıyorsa, ilk andaki öznel izlenimlerin sınırlarını aşamıyor demektir. Bu nedenle dolaysız iletişim bir kez kurulduktan, okuyucu metin ile iyice haşır neşir olduktan sonra, ilk izlenimden anlamaya doğru bir adım atılabilir. Anlama ancak metni tekrar tekrar okuyarak gerçekleşebilir. İlk izlenimin bizde uyandırdığı çağırışınlar metinle sonuna değin örtüşüyor mu? Çelişkiler var mı, varsa nerede, nasıl, hangi bağlamda ortaya çıkıyor? Okuma edimi her ne denli kişiden kişiye değişkenlik gösteren öznel bir olguysa da, yine nesnel bir temele, yazınsal bir metne dayanıyor. Kuşkusuz yazınsal bir metin, özellikle de örtük anlamlı yazınsal bir metin, okuyucudan okuyucuya, kültürden kültüre, çağdan çağa farklılıklar gösteren bir anlamlar yükü içermektedir. Okuyucunun amacı yazınsal metni çok boyutluluğu ve çok anlamlılığı içinde kuşatmak olmalıdır. Bu da ancak ilk izlenimden anlama aşamasına geçerek gerçekleşebilir. Örn. Brecht'in «Die Unwüridige Greisin» öyküsünün, okuyucuda uyandırdığı ilk izlenimin (İnsan yaşını bilmeli ve ona göre davranmalı) aslında metinden bir kopma, uzaklaşma olduğunu, okuyucu ancak metni bir kez daha okuduktan, başka deyişle anlama sürecine geçtikten sonra ayrımsamıştı. Ancak bu metnin kadının sömürülmesi, kendi yaşamını yaşayamaması, baskılı bir toplumsal sistemin özgür yaşamayı engellemesi, yaşlılık sorunu, geleneklerle hesaplaşma vb. türünde bir anlamlar yükü içermesi de okuyucudan okuyucuya değişebilecek olan çeşitli yorumlara yol açacaktır.

Derste öğrencinin amacı başlangıçta çeşitli izlenimlerin dile getirildiği renkli bir tartışma ortamının kurulmasını sağlamak, başka deyişle alışlagelmiş ders sisteminin tekdüzeliğini kırarak öğrencinin ilgisini uyandırmaktır. Anlama aşamasına geçildikten sonra öğrenciler metnin içerdiği çeşitli anlamları bulmaya çalışırken, metinden kolaylıkla uzaklaşabilirler. Bu bağlamda öğretici, metinden uzaklaşmaması ve tartışmanın dağılmaması için özen göstermelidir. Bir başka önemli nokta da tartışmanın çok yönlü düşünsel bir etkinlik olduğunun gözden kaçırılmamasıdır. Düşünsel etkinlik sürekliliği olan, bitmeyen bir etkinliktir. Yenme yenilme, doğru yanlış diye bir şey yoktur düşünsel etkinlikte, aşamalar vardır. Önemli olan kişinin kendi üstünlüğünü kanıtlaması değil, düşüncenin aydınlığa çıkarılmasıdır. Ortaya atılan bir düşünce,

bir diğeri tarafından geliştirilir, bir başkası ona başka bir açıdan yaklaşarak yeni bir boyut katar vb. Düşünsel tartışmada yazınsal metin çeşitli kişiler tarafından, çeşitli yönleriyle değerlendirilerek anlatılır. Tartışma her şeyden önce birlikte atılan bir düşünce serüvenidir. Bu serüvenin çetrefil yollarında birlikte ilerlemek, bilinmeyen, gizli olanı birlikte bulgulamak gerekir. Kuşkusuz öğrenciyi etkinleştiren ve derse anlam katan böylesine yapıcı bir tartışma ortamının sağlanması, öğreticiden kişisel beceri ve esnekliğin ötesinde düşünsel bir etkinlik beklemektedir.